

С. В. Палієнко

КРИТЕРІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ АТРИБУЦІЇ ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНИХ ПАМ'ЯТОК ПОДІЛЛЯ ТА ВОЛИНИ

У статті проаналізовано критерії, за якими здійснювалася культурна атрибуція пізньопалеолітичних пам'яток Поділля та Волині. Прослідковано зміни в підходах дослідників: загальна характеристика кам'яного інвентарю, типологічний, типолого-статистичний, техніко-типологічний аналіз.

Ключові слова: пізній палеоліт Поділля і Волині, історіографія, культурний поділ, археологічна культура, технокомплекс.

Проблема історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи є однією з ключових у сучасному палеолітознавстві. Серед найменш вивчених її аспектів можна назвати визначення критеріїв групування пам'яток. На цьому етапі дослідження відбувається перехід від конкретного матеріалу до теоретичних побудов — підґрунтя для реконструкцій та узагальнень. Однак проблема критеріїв залишається відкритою і сьогодні. Та пошуки нових рішень починаються не з чистого аркушу, а з ретельного аналізу наукового надбання попередників. Це дає змогу пізнати логіку розвитку науки, виділити її закономірності та особливості. Саме для цього й потрібне вивчення історіографії даної проблеми окремо для кожного регіону поширення пізньопалеолітичних пам'яток Східної Європи з подальшими порівнянням отриманих висновків. Такими регіонами є Волинь та Поділля, хоча в статті розглядатимуться й пам'ятки, розташовані й у суміжних регіонах, зокрема Буковині.

У літературі наявні історіографічні огляди схем історико-культурного поділу пізнього палеоліту Середнього Подністрів'я та Волині [Борзіяк, 1983, с. 33—38; Рогачев, Аникович, 1984, с. 162—164; Борзіяк, Кулаковська, 1998,

с. 55]. У деяких із них розглядалася й проблема критеріїв, якої також торкався й С.О. Васильєв, вивчаючи типологію кам'яних виробів у радянському та сучасному російському палеолітознавстві [Васильєв, 2004, с. 103—116]. Проте спеціального дослідження присвяченого безпосередньо критеріям історико-культурного поділу пізнього палеоліту до цього часу немає. Тому ця стаття ставить собі за мету частково заповнити цю лакуну. Будуть розглянуті критерії, на основі яких радянські та сучасні українські, російські, а також молдавські археологи здійснювали культурний поділ пізнього палеоліту Поділля та Волині з 1950-х рр. і до нашого часу.

У даній публікації під терміном «типологічний» або «формально-типологічний метод» розуміється такий підхід, коли критерієм для віднесення до певного культурного утворення слугує наявність певних типів кам'яних виробів; під терміном «типолого-статистичний метод» — підхід, коли визначальним є співвідношення певних типів кам'яних виробів, що аналізується на основі статистичних даних; «техніко-типологічний метод» — поряд із наявністю чи відсутністю певних типів визначальними також є особливості первинного розколювання та застосування певних прийомів вторинної обробки кам'яних виробів.

Пам'ятки Середнього Подністрів'я включено в загальні для Східної Європи або території України схеми розвитку пізнього палеоліту в 1950-і рр. Одним із перших вітчизняних дослідників, який порівнював пам'ятки цієї території з сусідніми районами Східної Європи, був П.Й. Борисковський [Борисковский, 1953, с. 395—411]. Виходячи зі стадіальної концепції, він виділив сім ступенів розвитку пізньопалеолітичної культури України з прилегли-

ми територіями, куди вмістив відомі на той час стоянки басейну Дністра та Пруту. П.Й. Борисковський дійшов висновку про подібність цих пам'яток зі стоянками басейнів Дону та Десни та про наявність в усіх регіонах однакових ступенів розвитку пізньопалеолітичної техніки і культури в однакових формах. Дослідник зазначив і особливості дністровських пам'яток: інше розташування (на плато), велика кількість нуклеоподібних знарядь — скобелів, скребачок, різців, відсутність долотоподібних відщепів і платівок із підправкою з нижньої поверхні.

Об'єктом спеціального дослідження О.П. Черниша пізній палеоліт Середнього Подністров'я став наприкінці 1950-х рр. [Черниш, 1959, с. 174—195]. На основі матеріалів із цієї території, спираючись на дані геології та палеозоології, він так само виділив сім хронологічних ступенів розвитку культури цього регіону в палеоліті та мезоліті (7-й ступінь). Для кожного ступеню дослідник навів особливості техніки виробництва кам'яних і кістяних виробів, зазначивши, що першим трьом притаманне переважання в комплексах великих нуклеусів, платівок і знарядь, наявність платівок із крайовою ретушшю, великих крем'яних знарядь, вістер на великих платівках, голчастих вістер. Так само як П.Й. Борисковський, О.П. Черниш вказав на загальні для всієї прильодовикової зони тенденції у зміні обліку кам'яного інвентарю: поява на певному етапі, а згодом і зникнення «солотрейської» техніки, мікролітизація виробів. Використовуючи статистичний метод, дослідник порівняв пам'ятки Середнього Подністров'я з іншими стоянками Західної, Центральної і Східної Європи. Він дійшов висновку, що в Подністров'ї спостерігається не співіснування різночасових «оріньякської», «солотрейської» та «мадленської» культур, а послідовний розвиток культури, подібний встановленому на багатопшарових пещерних стоянках Західної Європи.

Вивчаючи наприкінці 1950-х рр. етнокультурні області кам'яної доби на території Європейської частини СРСР, пізньопалеолітичні пам'ятки Середнього Подністров'я розглянув О.О. Формозов [Формозов, 1959, с. 63—64]. Вказавши на загальний оріньякський облік стоянок, дослідник вважав, що розвиток палеоліту цієї території йшов шляхом близьким до шляху розвитку палеоліту Центральної Європи, де наконечники списів із платівок зустрічаються рідко, а двобічнооброблені навпаки — поширені. Тому центральноєвропейські пізньопалеолітичні пам'ятки утворюють особливу локальну групу. О.О. Формозов виділив наступні особливості розвитку культури пізнього палеоліту Подністров'я: крем'яні наконечники списів, у більшості — двобічнооброблені, використовували на цій території тільки на початку пізнього палеоліту, тоді як наконечники списів із ножеподібних платівок не набули значного поширення; у кінці палеоліту тут почали ви-

користувати вкладні кістяних і дерев'яних наконечників списів — дрібні платівки з притупленою спинкою, а вкладні кавказького типу — у вигляді трикутників — відсутні.

У 1960-і рр. матеріали стоянок Волині вивчали Г.П. Григор'єв і М.І. Островський, які виділили липську археологічну культуру [Островський, Григор'єв, 1966, с. 10—13]. Також дослідники порівняли пам'ятки цієї території зі стоянками Середнього Подністров'я, причому співставлення цих двох груп здійснювалося на підставі принципів, викладених Г.П. Григор'євим у спеціальній теоретичній статті [Григор'єв, 1966, с. 27—32]. Порівнюючи 7—3 шари Молодово V з Липа-Гостре і Липа-Глинище, вчені зазначають, що подібність обмежена тільки декількома неспецифічними типами, тоді як специфічні форми відсутні. Зокрема, у Молодово V немає нуклеусів липського типу, відмінні типи скребачок, мікроплатівок і мікрівістер, подібність наявна тільки серед основних типів різців. На підставі цього Г.П. Григор'єв і М.І. Островський дійшли висновку про розвиток на території Поділля та Волині двох самостійних культур.

Г.П. Григор'єв знову звернувся до матеріалів пізньопалеолітичних пам'яток Поділля та Волині в кінці 1960-х рр. у своїй оглядовій праці з пізнього палеоліту СРСР [Григор'єв, 1970, с. 44—45]. Посилаючись на дослідження О.П. Черниша й І.К. Іванової, він указує на розвиток у Середньому Подністров'ї молодовської археологічної культури, виділяючи чотири її етапи. У якості критеріїв дослідник використовував типи, які виділив для кожної категорії знарядь: різців, скребачок, ретушованих платівок, вістер і платівок із притупленим краєм. Дослідник звернув увагу на зміни у вигляді кам'яного інвентарю, зокрема, форми і розміри виробів, особливостей вторинної обробки, переважанні тих чи інших типів. Наприклад, на його думку, для четвертого етапу притаманні наступні зміни: зникають великі платівки та вістря, оброблені по краях суцільною ретушшю, зникають крупні скребачки — овальні або на довгих платівках із пригостренням; знаряддя стають дрібнішими, переважають не скребачки, як раніше, а різці — різноманітніші за типами.

Щодо пізньопалеолітичних пам'яток Волині, то Г.П. Григор'єв наводить основні типи кам'яних знарядь, які характеризують липську археологічну культуру та відрізняють її від молдовської. Принципи та критерії співставлення пам'яток двох районів — аналогічні до викладених у попередній публікації.

У середині 1970-х рр. В.П. Савич детально досліджував деякі пізньопалеолітичні пам'ятки Південно-Західної Волині (Куличівка, Липа I, VI) та їх місце у пізньому палеоліті Центральної та Східної Європи [Савич, 1975, с. 110—126]. Щодо виділення липської археологічної культури, то дослідник вважав це безпідстав-

ним. Адже, на його думку, на основі виявлення поодиноких специфічних типів знарядь, які становлять невелику кількість у колекції, немає підстав створювати окрему фацію палеолітичної культури. А появу таких специфічних виробів він вважає результатом суспільно-економічного розвитку.

В.П. Савич знайшов аналогії окремим типам знарядь і нуклеусів із пам'яток Волині на стоянках інших районів поширення пізньопалеолітичної культури Центральної і Східної Європи. Проте детально, на основі типологічного і типолого-статистичного аналізу, він порівняв декілька шарів Молодово V та Липи VI. Аналогічних висновків дослідник дійшов і щодо верхнього шару Куличівки та Липи I — ці пам'ятки за результатами зіставлення кумулятивних діаграм, побудованих на основі статистичного методу Сонвіль-Борд і Перро, займають проміжне положення між шостим і сьомим шарами Молодово V.

Наприкінці дослідження В. П. Савич зазначив, що пам'ятки Середнього Подністров'я та Волині є генетично пов'язаними та становлять єдиний ареал пізньопалеолітичної культури. Спільні риси проявляються в переважанні однотипних крем'яних виробів, які мають майже однакове відсоткове співвідношення. Водночас він відмітив і риси своєрідності крем'яного інвентарю: на Волині — це невелика кількість сокироподібних і нуклеподібних знарядь, на Подністров'ї — дископодібні знаряддя, деякі типи різців і знаряддя особливих форм. Нуклеуси липського типу, які для Г.П. Григор'єва і М.І. Островського є культуровизначальними, В.П. Савич трактує як хронологічне явище, що виникло наприкінці палеоліту й набуло розвитку в ранньому мезоліті.

Пізньопалеолітичні пам'ятки території південного заходу Східної Європи розглянули О.М. Рогачов і М.В. Анікович у відповідному розділі «Палеоліту СРСР» [Рогачев, Анікович, 1984, с. 170—175, 197—198, 216—219]. Дослідники виділили спільні риси, притаманні різним пізньопалеолітичним культурам на цій території, які дозволяють віднести їх до особливої південно-західної історико-культурної області: 1) основний об'єкт полювання — кінь та північний олень; 2) провідна роль збиральництва, про що свідчать знахідки товкачів-розтиральників; 3) техніка первинного розколювання спрямована на отримання платівок як основного виду заготовок; типові, особливо для пам'яток ранньої пори, платівки крупних розмірів; 4) присутність серед інвентарю деякої кількості мікрознарядь, проте вони ніколи кількісно не переважають; 5) широке розповсюдження прийому різцевого сколу, використання лускової підтиски зустрічається доволі рідко; вертикальна ретуш використовується у всіх археологічних культурах, суцільна двобічна — тільки в декількох із них; 6) у різноманітних археологічних культурах зустрічаються однакові типи

знарядь, наприклад, листовидні, симетричні двобічнооброблені наконечники з опуклою основою тощо.

Критерії, за якими О.М. Рогачов і М.В. Анікович виділяли археологічні культури, частково подібні до наведених вище критеріїв історико-культурної області. Дослідники охарактеризували техніку первинного розколювання та виділили на основі прийомів вторинної обробки типи для кожної категорії виробів. Причому саме наявність чи відсутність, а іноді й кількісне співвідношення, специфічних типів знарядь слугувало основним критерієм для віднесення пам'ятки до археологічної культури, тоді як особливості первинної та вторинної обробки багато в чому подібні для більшості пам'яток цієї території. За цією схемою, зокрема, розглянуті молодоська та пізньомолодовська культури. Так, характеризуючи 6-й шар Молодово V, О.М. Рогачов і М.В. Анікович вважали, що підстав для віднесення його до молодоської археологічної культури немає. Адже крем'яний інвентар цього шару не містить основних типів знарядь, специфічних для цієї культури (подовжені скребачки з пригостреною основою, двокінцеві вістря на платівках із ретушю по всьому ободу, два типи платівок із притупленим краєм). При цьому загальна подібність не виходить за межі подібності усіх пізньопалеолітичних пам'яток цієї області. Для виділення пізньомолодовської археологічної культури дослідники використовували, у першу чергу, детальні відмінності, ніж загальну подібність індустрій.

Характеристика пам'яток липської культури з території Волині зроблена О.М. Рогачовим і М.В. Аніковичем на основі типологічного аналізу, здійсненого Г.П. Григор'євим. Проте дослідники, посилаючись на В.П. Савича, вказують і на близькість стоянок Волині та Поділля, зокрема через наявність спільних типів кістяних знарядь.

Пізній палеоліт Середнього Подністров'я та Волині розглянув у кінці 1980-х рр. О.П. Черниш [Черныш, 1990, с. 28—65]. Визнавши появу локальних відмінностей у пізньому палеоліті, дослідник указав на послідовний розвиток на Середньому Дністрі єдиної культури, яка пройшла шість ступенів (ступені аналогічні стадіям у праці 1959 р.). Він коротко охарактеризував всі ступені та навів пам'ятки, які належать до кожного з них, із характерними типами виробів. Зміни стосувалися розмірів виробів, характеру заготовок, появи нових типів знарядь: скребачок, різців, вістер, наконечників, а також кістяної індустрії.

О.П. Черниш порівняв пам'ятки Середнього Подністров'я та Волині, зокрема, вказав на близькість знарядь стоянки Липа I і матеріалів 6—7 шарів Молодово V. Від навів у публікації тільки загальну характеристику подібності: «На стоянках Липа I та Молодово V (шари 6 і 7) багато ідентичних скребачок, різців, вістер та

інших знарядь. Проте в шостому шарі Молодово V знаряддя більш розвинутих форм. У порівнянні з Липою I у шостому шарі Молодово V мало скребачок високого типу. У сьомому шарі Молодово V простежуються аналогії більшості знарядь стоянки Липа I...» [Черныш, 1990, с. 57]. Дослідник також зазначив, що висновок щодо проміжного хронологічного положення Липи I між 6 і 7 шарами Молодово V зроблено на підставі співставлення кумулятивних діаграм матеріалів цих пам'яток, складених за методикою Сонвіль-Борд і Перро. Зробивши висновок відносно приналежності пам'яток Придністров'я та Волині до єдиного Волино-Прикарпатського регіону, О.П. Черныш вказав, що для більшості стоянок переважаючими категоріями знарядь є різці та скребачки, а серед різців — кутові, серединні та бічні.

У другій половині 1990-х власну схему розвитку гравету Подністров'я запропонували І.О. Борзіяк і Л.В. Кулаковська [Борзіяк, Кулаковська, 1998, с. 55—63]. Основними критеріями для віднесення до подністровського гравету були наявність чи відсутність певних типів кам'яних і кістяних знарядь. Зокрема, дослідники зазначили, що тут відсутні оріньякські типи виробів (скребачки високих форм, платівки з крутою ретушшю по краях, мустьєроїдні форми), листоподібні та інші вістря, епізодичні культуровизначальні для костьонківсько-павловсько-віллендорфської єдності виробу, характерні кінцеві скребачки на подовжених платівках, іноді з неретушованими краями, бічні та прості серединні різці; у ранніх індустріях — одинарні та двокінцеві вістря на великих платівках, і як головний компонент — різноманітні платівки і платівочки з притупленим краєм або краями. Подібним чином І.О. Борзіяк і Л.В. Кулаковська перерахували типи кістяних виробів. Дослідники також вказали, що на всіх граветських пам'ятках переважають різці, серед них — бічні, на ранніх пам'ятках за ними йдуть скребачки на платівках, на більш пізніх — різноманітні платівочки з притупленим краєм. У публікації наведено порівняння основних типів жител, характеру фауністичних решток і кам'яної сировини з цих стоянок.

Виділяючи стадії розвитку гравету Подністров'я, дослідники перерахували типи окремих категорій знарядь, притаманних кожній із них, а також навели зміни, які стосуються зникнення чи появи типів, переважання тих або інших категорій, зменшення розмірів заготовок і знарядь.

І.О. Борзіяк і Л.В. Кулаковська зробили висновок, що в межах подністровського гравету можливо виділити ряд локальних верхньопалеолітичних культур, які в цілому належать до обширного ареалу східного гравету. Останній, на їхню думку, являє собою конгломерат локальних культур із різним генетичним підґрунтям. При цьому дослідники не згадали, як поняття «археологічна культура» методологічно співвідноситься з поняттям «гравет», і як можливо охарактеризувати останній (шлях розвитку (?), технокомплекс (?), культурно-історична єдність (?), історико-культурна область (?)). Абстрактні критерії, за якими виділялися археологічні культури та поняття більш вищого рівня, у публікації відсутні.

На початку 2000-х рр. Д.Ю. Нужний і В.К. Пясецький розглянули проблему культурної атрибуції пізньопалеолітичної пам'ятки Бармаки, що на Рівненщині [Нужний, Пясецький, 2003, с. 58—74]. На основі типолого-статистичного та техніко-типологічного аналізу стоянку віднесли до мізинського типу індустрії. Дослідники проаналізували типологічний склад і особливості техніки первинної і вторинної обробки основних категорій виробів, зокрема мікролітів, визначивши в Бармаках і Мізині кількісне переважання та технологічну і морфологічну подібність різців, тронкованих платівок і скребачок. Проте деякі інші категорії виробів наявні тільки на одній із цих двох пам'яток. Серед найближчих аналогій цим стоянкам Д.Ю. Нужний та В.К. Пясецький визначили Борщево I, хоча ступінь подібності між ним і Мізином є нижчим, ніж у останнього з Бармаками.

У той же час Д.Ю. Нужний розглянув і проблему культурно-хронологічної інтерпретації верхніх шарів стоянки Молодово V [Нужний, 2003, с. 20—39]. Зокрема, дослідник заперечив їх фінальнопалеолітичний вік і приналежність до пізньомолодовської культури. На його думку, шари 2—1а цієї пам'ятки слід об'єднати з нижчими — 6—3 та датувати в межах 18—17 тис. р. т. Висновки були зроблені в результаті техніко-типологічного аналізу кам'яних виробів, перш за все — мікролітів. Д.Ю. Нужний зазначив, що за своїми технологічними ознаками і використаними типами стрімкої, часто обрубуючої дорсальної ретуші мікроліти 4 і 3 шарів нічим не відрізняються від аналогічних виробів із шарів 2—1а. Значну увагу до мікролітичного набору дослідник пояснив тим, що типологія інших категорій знарядь праці епіграветських пам'яток є досить універсальною, а головне — загальнопоширеною і в часі і в просторі. У культурному плані шари 6—1а він визначає як одну з ранніх версій епігравету, прояви якого представлені у Подністров'ї такими пам'ятками, як Косоуці (шар 5/12), Молодово I (шари 2 і 1), а у степовій зоні України — Ями, а можливо, й Вишинне 2 (шар Б).

У другій половині 2000-х рр. пам'ятки ранньої пори пізнього палеоліту Середнього Подністров'я та Волино-Подільської височини розглянуті в колективній монографії санкти-петербурзьких дослідників, де авторами відповідних розділів були М.В. Анікович і М.К. Анісюткін [Анікович, Анісюткін, Вишняцкий, 2007, с. 157—194]. Для культурно-історичної атрибуції пам'яток вони використали поняття «технокомплекс» і «археологічна культура», ме-

тодологічно обґрунтовані першим дослідником [Анікович, 2005, с. 487—506], чому присвячено теоретичний розділ монографії. На думку М.В. Аніковича і М.К. Анісюткіна, обидві дефініції не співвідносяться між собою ієрархічно, а при їхньому виділенні використано одні й ті самі критерії, проте з різним ступенем деталізації та поширення.

Характеризуючи технокомплекс, дослідники звертають увагу на техніку первинного розколювання, прийоми вторинної обробки, а також найбільш поширені типи. Наприклад, оріньякоїдний технокомплекс вони описують наступним чином: «Платівчата техніка первинного розколювання спрямована на отримання великих масивних платівок. Мікроплатівки якщо й наявні, то аморфні й часто наближені до лусок. Характерною є інтенсивна крайова ретуш, яка далеко заходить на поверхню заготовки. Розвинена техніка різцевого сколу. Плоска ретуш зустрічається рідко або зовсім відсутня. Набір знарядь характеризується формами, які утворені інтенсивною крайовою ретушню високих платівок: оріньякські платівки, скребачки, вістря на них. З ними поєднуються різні форми коротких високих скребачок. Серед різців характерні серединні багатофасеткові. Мікроплатівки, якщо присутні, зазвичай оброблені дрібною крайовою ретушню, часто протилежною («платівки дюфур»)» (переклад — С. П.) [Анікович, Анісюткін, Вишняцкий, 2007, с. 22].

Так само, описуючи молодовську археологічну культуру, М. В. Анікович і М.К. Анісюткін детально описують техніку первинного розколювання та вторинної обробки, основні типи кам'яних знарядь (також подано відсоткове співвідношення деяких із них) і кістяні вироби. Наприклад, опис індустрії 2—1 шарів Куличівки, висновки щодо генетичного зв'язку якої зі стоянками Подністров'я вважають необґрунтованими з погляду сучасної методології, вони подають так: «Загальними рисами 2 і 1 шарів є 1) поєднання призматичного і левалуазького способів розколювання; 2) значна роль великих платівок у якості заготовок; 3) наявність виразних скребел; 4) оріньякоїдних набір (платівки з оріньякською ретушню, скребачки на таких платівках, багатофасеткові різці)» (переклад — С. П.) [Анікович, Анісюткін, Вишняцкий, 2007, с. 187]. Подальший розвиток цієї традиції дослідники пов'язують з індустріями типу верхнього шару Жорнова та Радомишля.

Отже, підсумовуючи сказане, слід зазначити, що в 1950-і рр. у межах стадіальної парадигми дослідники, зокрема П.Й. Борисковський, звертали увагу, перш за все, на подібність кам'яного інвентарю, виділяючи основні тенденції його розвитку. Відмінності в матеріалі було зведено до наявності чи відсутності певних категорій або типів кам'яних виробів. Також розглядалися особливості розташування поселень, харак-

тер мисливської здобичі, типи виробів із кістки. Спираючись на подібні критерії, О.О. Формозов виділив за часів кам'яної доби у Східній Європі історико-культурні області. З кінця 1950-х рр. для порівняння пізньопалеолітичних пам'яток О.П. Черниш почав використовувати типолого-статистичний метод, розроблений французькими дослідниками.

У 1960-і рр. підхід до історико-культурної атрибуції пам'яток регіону відображений у роботах М.І. Островського та Г.П. Григор'єва. Культурна атрибуція відбувалася на підставі виділення на співставлення типів, що було обґрунтовано другим дослідником у окремій теоретичній статті. Типолого-статистичний аналіз використовував В.П. Савич при зіставленні пам'яток регіону в середині 1970-х рр.

У 1980-і рр. з'являється схема історико-культурного поділу Південного Заходу Східної Європи, побудована на основі техніко-типологічного підходу (О.М. Рогачов і М.В. Анікович). Поряд із наявністю чи відсутністю та відсотковим співвідношенням типів кам'яних знарядь дослідники врахували особливості техніки первинного розколювання та вторинної обробки. Ці самі критерії вони використали й для виділення спільноти більш високого рівня — історико-культурної області. Зокрема, описали ознаки, притаманні більшості пам'яток цієї території. Також у кінці 1980-х рр. застосовувався й формально-типологічний метод (О.П. Черниш).

З 1990-х рр. і до нашого часу дослідники поряд із поняттям «археологічна культура» почали вживати термін «технокомплекс». На рівні критеріїв використовуються техніко-типологічний (М.К. Анісюткін і М.В. Анікович) разом із типолого-статистичним методом (Д.Ю. Нужний і В.К. Пясецький). Проте в кінці 1990-х рр. створена схема розвитку гравету регіону, побудована на основі формально-типологічного методу (І.О. Борзіяк і Л.В. Кулаковська).

У одній із попередніх публікацій автор виділив чотири періоди у вивчені проблеми історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи, три з яких співпадають із хронологічним межами даного дослідження: II (1930-і — кінець 1950-х рр.) — час становлення та занепаду стадіальної концепції розвитку суспільства; III (кінець 1950-х — початок 1990-х рр.) — застосування концепції локальних археологічних культур; IV (початок 1990-х рр. — до нашого часу) характеризується як час впровадження технокомплексного підходу [Палієнко, 2009, с. 42—43]. Порівняння цієї періодизації з окресленою вище послідовністю вибору дослідниками критеріїв культурної атрибуції дозволяє відмітити декілька особливостей. Зокрема, виділення регіональних особливостей пам'яток співвіднесено з початком використання типолого-статистичного методу. З іншого боку, перехід до врахування технологічних характеристик інвентарю не змінив па-

нуючої парадигми, і навпаки — технокомплексний підхід не пов'язаний із використанням нових методів аналізу кам'яного інвентарю.

Показовою є дискусія щодо липської археологічної культури та своєрідності волинських пам'яток. Адже обидві сторони використовували різні підходи до аналізу кам'яного інвентарю. Прибічники своєрідності волинських пам'яток застосовували типологічний метод, який дав змогу виділити липську культуру, та техніко-типологічний, який дозволив віднести пам'ятки до оріньякського технокомплексу та простежити розвиток традиції в часі, противники — типолого-статистичний, на основі якого простежено спільні риси з сусідньою подністровською групою пам'яток. Тому, можливо, подальші дослідження критеріїв культурної атрибуції пізньопалеолітичних пам'яток Східної Європи дозволять простежити особливості застосування кожного методу та кореляцію з кінцевими результатами, що буде корисним у подальших методологічних розробках.

Аникович М.В. Некоторые методологические проблемы первобытной археологии и основные обобщающие понятия «археологическая эпоха», «археологическая культура», «технокомплекс», «историко-культурная область» // *Stratum plus*. — 2003—2004. — № 1—2. — С. 487—506.

Аникович М.В., Анисюткин Н.К., Вишняцкий Л.Б. Узловые проблемы перехода к верхнему палеолиту в Евразии // *Тр. Костенковско-Борщевской археол. экспедиции ИИМК РАН*. — СПб., 2007. — Вып. 5.

Борзьяк И.А. Поздний палеолит Днестровско-Карпатского региона: опыт систематизации // *Первобытные древности Молдавии*. — Кишинев, 1983. — С. 33—64.

Борзьяк І.О., Кулаковська Л.В. Гравет Подністров'я. Загальний огляд // *Археологія*. — 1998. — № 4. — С. 55—63.

Борисковский П.И. Палеолит Украины. — М., 1953 (МИА. — № 40).

Васильев С.А. Изучение палеолита в России: прошлое, настоящее и перспективы на будущее // *Stratum plus*. — 2001—2002. — № 1. — С. 21—170.

Григорьев Г.П. К различению признаков генетического родства, диффузии и инстадиальности // VII Междунар. конгр. доисториков и протоисториков: Докл. и сообщ. археологов СССР. — М., 1966. — С. 27—32.

Григорьев Г.П. Верхний палеолит // МИА. — 1970. — № 166. — С. 43—63.

Коваленко С.И., Кетрару Н.А. Некоторые особенности развития верхнепалеолитических индустрий в Днестровской зоне Молдавии // *Stratum plus*. — 1999. — № 1. — С. 168—195.

Нужний Д.Ю. Верхні шари палеолітичної стоянки Молодове 5 та деякі проблеми їх культурно-хронологічної інтерпретації // *Vita antiqua*. — 2003. — № 5—6. — С. 20—39.

Нужний Д.Ю., Пясецький В.К. Крем'яний комплекс верхньопалеолітичної стоянки на Рівненщині та проблема існування пам'яток мизинської індустрії

на Волинській височині // *Кам'яна доба України*. — 2003. — Вип. 2. — С. 58—74.

Островский М.И., Григорьев Г.П. Липская палеолитическая культура // *СА*. — 1966. — № 4. — С. 3—13.

Палиєнко С.В. Проблема історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи в радянському та пострадянському палеолітознавстві (кінець 50-х рр. XX ст. — початок XXI ст.) // *Vita antiqua*. — 2009. — № 7—8. — С. 42—49.

Рогачев А.Н., Аникович М.В. Поздний палеолит Русской равнины и Крыма // *Палеолит СССР*. — М., 1984 (Археология СССР. — Т. 1).

Савич В.П. Пізньопалеолітичне населення Південно-Західної Волині. — К., 1975.

Формозов А.А. Этнокультурные области на территории Европейской части СССР в каменном веке. — М., 1959.

Черныш А.П. Поздний палеолит Среднего Поднестровья // *ТКИЧП*. — 1959. — Вып. 15. — С. 3—214.

Черныш А.П. Археология Прикарпатья, Вольны и Закарпатья. — К., 1990.

С. В. П а л и е н к о

КРИТЕРИИ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЙ АТТРИБУЦИИ ПОЗДНЕПАЛЕОЛИТИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ ПОДОЛЬЯ И ВОЛЫНИ

Сравнение периодизации проблемы историко-культурного деления позднего палеолита Восточной Европы с особенностями выбора исследователями критериев культурной атрибуции позднепалеолитических памятников Подолья и Вольны позволяет отметить их определенное соотношение. Выделение региональных особенностей памятников соотносится с началом применения типолого-статистического метода. В тоже время, переход к учету технологических характеристик материала не привел к изменению общей парадигмы, и наоборот — технокомплексный подход не связан с использованием новых методов анализа каменного инвентаря.

S. V. P a l i e n k o

CRITERION OF HISTORICAL AND CULTURAL ATTRIBUTION OF THE SITES OF LATE PALEOLITH IN PODILLYA AND VOLYN

Comparison of periodization of historical and cultural separation of East European Upper Paleolithic with features of selection of cultural attribution criteria for the Upper Paleolithic sites in could separate their specified correlation. Separation of regional features of sites correlates with beginning of use of typology-statistical method, but adoption to accounting of technological characteristics of materials doesn't lead to change of general paradigm, and vice versa — technocomplex approach isn't connected with Podolia and Volyn' regions applying of new methods of analysis of stone tools.